

TOPLUMCU GERÇEKÇİ TÜRK ROMANINDA KOMÜNİST PROPAGANDA (1950-1960)

COMMUNIST PROPAGANDA IN THE SOCIALIST REALIST TURKISH NOVEL (1950-1960)

Öz

Sanayinin gelişmediği tarım toplumlarında komünist propagandanın malzemesi özellikle kırsal hayatta aranmış, edebî eserlerde tarımsal toplumların iktisadi ve idari yapıları konu edilerek eleştirilmiştir. Bu makalede 1940'lı yıllarda yoğun bir üretim sürecine girerek 1950'li yıllarda siyasi romanlar yayımlamış üç önemli Marksist-sosyalist romancının kırsal hayatta toplumsal sınıf çatışmaları başta olmak üzere siyasi kavram ve sorunları konu edindikleri *İnce Memed*, *Bereketli Topraklar Üzerinde* ve *Rahmet Yolları Kesti* romanlarında işlenen siyasi meseleler ele alınarak yazarların bu meselelere getirdikleri çözüm önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Romanda komünist propaganda, sosyalist ajitasyon, siyasi ahlâk.

Abstract

In agricultural societies, the material of communist propaganda has been sought in rural life. Therefore, in literary works, the economic/administrative structures of agricultural societies have been subject and criticized in this context. In this article, the novels *İnce Memed*, *Bereketli Topraklar Üzerinde* and *Rahmet Yolları Kesti* by three important Marxist-socialist novelists, who entered an intense production process in the 1940s and published political novels in the 1950s, are examined. These novels' subjects are political concepts and problems, especially social class conflicts in rural life. In this study, the political issues in the novels mentioned were discussed and the solution suggestions of the authors to these issues were discussed.

Keywords: Communist propaganda in the novel, socialist agitation, political ethics.

Halil İbrahim ÜNŞER

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya
Üniversitesi, Beşeri Bilimler
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Nevşehir, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-5456-0837

E-mail: halil.unser@kapadokya.
edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 18.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 02.03.2021

Kaynak Gösterim / Citation:

Ünser, Halil İbrahim (2021).

“Toplumcu Gerçekçi Türk
Romanında Komünist Propaganda
(1950-1960)”, *Yeni Türk Edebiyatı
Araştırmaları*. 13/25, 117-142.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.468>

Extended Summary

In the early years of the Republic of Turkey, within the framework of founding ideology, a mixed economic system has been justified. In this respect, it can be stated that a controlled liberalism policy is implemented by the state. During this period, the state did not abandon its determining role in political and cultural life. The anti-imperialist nationalist official ideology prevailed overwhelmingly in both spheres.

In the 1940s and 1950s, the working class in Turkey, as in other industrialized countries were not numerically effective. Hence, how to make communist propaganda under these conditions was a common problem of social realist writers.

A major source of the Marxist-socialist ideology in Turkey, which was established to ensure the strengthening of the founding ideology is Village Institutes. In December 1938, İsmet Pasha, together with the Minister of National Education Hasan Ali Yücel, took action to establish the Village Institutes. With this project, İnönü and Yücel aimed to adopt the civilizational and popular ideas of the Kemalist revolution to the peasantry who constituted eighty percent of the society at that time.

The subject of this study is the propaganda activities of Marxists directly under the influence of Soviet Russia. The theory that socialist values coincide with Russian village and rural life, developed by the Russian philosopher and writer Herzen in the 19th century, was made one of the main propaganda tools of the Marxist worldview centered in Soviet Russia in the early twentieth century by Maxim Gorky. In Turkey, under the leadership of Hikmet Kıvılcımlı and Nâzım Hikmet, started an effective propaganda process by directing all their attention to the village and rural life to seek materials for the defense of socialism.

Turkish socialist realists mainly wrote to express their opinions, as seen in Nâzım Hikmet's letters. In fact, they were not only voicing their opinions, but also using all kinds of effective elements to persuade and mobilize large masses.

Both the subjects and the motifs of the novels *İnce Memed* and *Bereketli Topraklar Üzerinde* discussed in this study were seen in the socialist realist novel before them. *Rahmet Yolları Kesti*, on the other hand, has features that are the continuation of political novels in which socialist realist ideas are discussed.

The political thesis defended in *İnce Memed*, where the romantic revolutionary perspective is dominant, is that the people are being exploited by an interest group where the "ağa" is in the center and action must be taken to change this order. The setting in which exploitation is depicted changes in *Bereketli Topraklar Üzerinde*. Again, peasant-worker is exploited in the production environment. This situation is against human dignity and this exploitation order must change. In the novel, Marxist propaganda and agitation are given with an emphasis on poverty and despair. There is a criticism from within in *Rahmet Yolları Kesti*: It is wrong to damage reality even if it is to spread the socialist world view. The establishment of banditry that does immoral deeds cannot be glorified for whatever purpose. In the novel, the Marxist scheme is redrawn so as to include the banditry establishment entirely within the interest group.

Kemal Tahir sets moral values at the basis of his political views. As such, he objects to the dismissal of a romantic hero from the clash between the regular army and the bandit with the *Rahmet Yolları Kesti*. Therefore, he reviews and discusses political concepts in his novel and tries to show their effects on people. Thus, it prompts the reader to think about political concepts.

Although their primary purpose is to spread their ideologies, raise awareness and mobilize the public, or discuss political concepts, it cannot be said that the political content in these three novels is an element that reduces the quality. On the contrary, as emphasized by Nazım Hikmet in his response to Halide Edip, he skillfully used ideologies, dramatic elements and aesthetic elements in his novels and added strength to the

works of these authors, who expressed relative conflicts and contrasts.

The development of socialist realist art in Turkey is such a great contribution to be rooted in these three novelists. Even as a part of communist propaganda, these novels became famous among Marxist-socialist circles formed in both Soviet Russia and the Eastern bloc countries under its control, and in capitalist states all over the world, and constituted the first internationally famous examples of the Turkish novel.

Giriş

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurucu ideoloji ile iktisadi hayatta bir tür karma ekonomik sistem savunulmuş ve devlet eliyle kontrollü bir liberalizm politikası uygulanmıştır. Bu dönemde devlet, siyaset ve kültür hayatında belirleyici rolünü bırakmamış; anti-emperyalist milliyetçi resmî ideoloji her iki alanda da ezici bir kuvvetle hüküm sürmüştür.

1940'lı yıllardan itibaren Türkiye'de siyasi hayat, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün dünya görüşünün etkisi altına girmiş ve bu dönemde kurucu ideolojinin anti-emperyalist ve milliyetçi yönü yerine medeniyetçi ve halkçı yönü ön plana çıkartılmıştır. Bu politika 1940'lı yıllar boyunca devlet eliyle desteklenen millî edebiyatın eski gücünü kaybetmesi ve yerini diğer bir güçlü ideoloji olan Marksist-sosyalist ideolojinin almaya başlaması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu dönemde kurucu ideolojinin siyasi hayata hâkimiyeti her alanda devam etmekle birlikte Marksist-sosyalist ideoloji, Türkiye'de özellikle edebiyat alanında giderek etkisini hissettirmiştir.

Türkiye'de Marksist-sosyalist ideolojinin başlıca kaynaklarından biri, kurucu ideolojinin kökleşmesini sağlamak üzere kurulan Köy Enstitüleri olmuştur. 1938 yılının Aralık ayında İsmet Paşa, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ile birlikte Köy Enstitüleri'nin kurulması için harekete geçmiştir.¹ İnönü ve Yücel, bu projeye Kemalist devrimin medeniyetçi ve halkçı düşüncelerini o dönemde toplumun yüzde seksenini oluşturan köylüye benimsetmeyi amaçlamışlardır (Aysal, 2005: 270). Böylelikle ilk günden itibaren yukarıdan aşağıya doğru giden inkılaplar yerine, bilinçlenmiş köylü eliyle halkçı özellikleri olan, aslen medeniyetçi bir halk hareketinin başlatılması

¹ Bu tarihten önce Köy Enstitüleri dar bir kapsamda Köy Öğretmen Okulları olarak faaliyet sürdürüyordu. 17 Nisan 1940 tarihli 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun çıkarılması ile beraber ise köy öğretmen okullarının enstitüye çevrilmesinin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Bkz: (Gençkaya, 2008: 181).

hedeflenmiştir. Köy Enstitüleri de edebiyatta, köy hayatına toplumcu gerçekçi bakış açısıyla bakan köy kökenli Marksist-sosyalist eğilimli yazarları doğurmuştur. Bu beklenmedik müdahaleyle ortaya çıkan Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın gibi enstitü kökenli yazarların oluşturduğu ve toplumcu-gerçekçi romanın bir kolu olarak sonraki yıllarda sürececek olan bu roman, çıkış dinamiğindeki farklılık nedeniyle bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmanın konusu doğrudan Sovyet Rusya etkisindeki Marksistlerin propaganda faaliyetleridir: 19. yüzyılda Rus filozof ve yazar A. İ. Herzen tarafından geliştirilen² Rus köyü ve kırsal hayatıyla sosyalist değerlerin örtüştüğü teorisi Maksim Gorki tarafından yirminci yüzyılın başlarında Sovyet Rusya merkezli Marksist dünya görüşünün ana propaganda araçlarından biri hâline getirilmiştir. Türkiye’de ise, siyasi olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı, sanatsal olarak Nâzım Hikmet önderliğinde yürüyen Sovyet Rusya merkezli Türk Marksist-sosyalist hareketinin edebiyattaki öncüleri, sosyalizm savunusuna malzeme aramak üzere tüm dikkatlerini köy ve kırsal hayata yönelterek etkili bir propaganda süreci başlatmışlardır. Resmî ideolojinin bu propaganda faaliyetlerine tepkisi ağır olmuş, 1938 yılında komünist hareketin önde gelen isimlerinden olan Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir “Donanma Davası” olarak bilinen ve bir kalkışma hareketi olduğu iddia edilen olay sonrasında orduda komünizm propagandası yapmak ve askeri isyana teşvik etmek suçlamasıyla yargılanmış, ağır cezalara çarptırılmışlardır (Tüzer vd. 2017: 261).

Yargılama neticesinde Kemal Tahir on beş, Nâzım Hikmet yirmi yıl hapis cezası almıştır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bu süreye önceden kalan cezalarının da eklenmesiyle on beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Aynı yıl, Orhan Kemal de Maksim Gorki ve Nâzım Hikmet

2 Narodnik doktrine katkılarını sunmuş olan Alexandr İvanoviç Herzen (1812-1870), Dobrolyubov, Çerņişevski, Bakunin ve Lavrov gibi tarıma dayalı sosyalizmin Rus köylüsü tarafından hayata geçirilebileceğine inanmıştır. Herzen, kapitalizm sürecinden geçmeden de köy komünleri üzerinden Rusya’ya özgü bir sosyalizmin kurulabileceğini düşünüyordu. Bkz: (Pedler, 1927: 130).

kitapları okuduğu için “yabancı rejimler lehinde propaganda yapmak ve orduyu isyana teşvik etmek” suçlamalarıyla beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu üç yazarın cezaevlerinde gelişen dostlukları Nâzım Hikmet’in yönlendirmeleriyle Marksist-sosyalist Türk romanının gelişmesindeki seyri belirlemiştir.³

1940’lı yıllardan itibaren kurucu ideolojinin yukarıda bahsedilen dönüşümüyle birlikte yalnızca Sovyet Rusya merkezli sosyalistler değil, aynı zamanda o döneme kadar bir şekilde kurucu ideolojiyle çatışmadan yoluna devam etmiş olan Türkçü-Turancılar da marjinalleştirilerek etkisiz hâle getirilmeye çalışılmıştır. 1938 yılındaki Donanma Davası’na benzer bir şekilde 1944 yılında yaşanan Türkçülük-Turancılık Davası gerek siyasi gerekse edebî olarak Nihal Atsız’ın başını çektiği hareket mensuplarına ağır bir darbe vurmuştur.⁴

1940-1950 yılları arasında, ideolojik hareketlerin bastırılması ve aydınların siyasi fikirleri nedeniyle ağır cezalara çarptırılması 1950 sonrası siyasi hayatı ve siyasetin edebî ürünlerini etkilemiştir. Bu dönemde Türk aydını siyasi fikirlerini ağırlıklı roman türü içerisinde ifade etme yoluna gitmiş ve siyasi roman, siyasi durum ve kavramların insan hayatındaki karşılıklarının canlandırıldığı bir sahne olma vazifesi görmüş, fikirlerin sığınağı, atölyesi ve yaygınlaştırma aracı olmuştur. Baskı karşısında direnme refleksi gösteren ve ağır koşullarda ideolojik üretimlerini devam ettiren Marksist-sosyalist yazarlar 1950’li yıllardan itibaren edebiyatımızda etkili romanlar yazmaya başlamışlardır.

3 Aynı koğuşu paylaştığı ve bizzat yetiştirdiği Orhan Kemal ile birlikte yargılandığı ve farklı cezaevlerinden mektuplaştığı Kemal Tahir’i komünist propagandanın en önemli unsuru olarak gördüğü romana, Nâzım Hikmet yönlendirmiştir. Bkz: (Hikmet, 1993).

4 Bu harekete yöneltilen suç isnadı Alman devletiyle ilişki hâlinde olmak, Alman devletine çalışmaktır. Ancak Nihal Atsız ve arkadaşlarının Alman devletiyle ilişki hâlinde oldukları ispat edilememiştir. Uğur Mumcu Almanya’nın Türkiye’deki istihbarat faaliyetlerini Enver Paşa’nın kardeşi Nuri Bey’le yürüttüğünü iddia etmiştir. Milliyetçi aydınların çok ağır işkencelere maruz kaldıkları bu davada Nuri Bey’in adı dahi geçmemiştir. Bkz: (Mumcu, 2018).

Marksist-Sosyalist Harekette Sovyet Yazarlar Birliği ve Maksim Gorki Eikisi

Türkiye’de Marksist-sosyalist hareketinin edebî kolu, Nâzım Hikmet aracılığıyla, Maksim Gorki’nin sanat ve estetik anlayışından etkilenmiştir. Bu nedenle Marksist-sosyalist yazarlarımızın romanlarında ele aldıkları siyasi meselelere geçmeden önce gerçekçilik tartışmalarına, 1934 yılında açıklanan Sovyet Yazarlar Birliği Manifestosu’na ve Maksim Gorki’nin sanat anlayışına bakmak gerekmektedir.

Rusya’da Ekim 1917 Devrimi’nin ardından kurulan yeni düzen kapitalist sistemin temel değerlerinden uzak bir toplumsal ilişkiler sistemi getirmiş, bu yeni düzende toplumsal hedefler ve ödevleri öneren bir edebî yöntem hayata geçirilmeye başlanmıştır. Toplumcu gerçekçilik olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım sosyalist ideolojinin güçlendiği kapitalist ülkelerde de önem kazanmış, Louis Aragon, Paul Eluard, Martin Andersen Nexö, Vasco Pratolini ve Pablo Neruda gibi sosyalist yazarları da etkilemiştir (Suchkov, 2009: 203).

1934 yılında Sovyet politikacı Jdanov, Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi’nde sosyalizmin geniş kitlelere yayılması ve özümsetilmesi için sanatın gücünün kullanılması gerektiğini savunur. Jdanov’un⁵ bu çıkışının ardından manifesto, Türkiye’de de yankı bulan toplumcu gerçekçiliğin asıl yaratıcısı olan Maksim Gorki’den gelir. “Devrimci romantizm” ve “olumlu tip” gibi sosyalist edebiyatın iki önemli kavramını geliştiren Gorki, edebiyatın sınıf ayrılığını gösterdiğini ve devrime hizmet ettiği ölçüde değerli olduğunu ileri sürmüştür. Gorki’nin kapitalist toplum eleştirisi evrensel nitelikler taşır. Gorki, eserlerinde toplumun her türlü katmanını, toplumdaki çıkar ilişkilerini gözler önüne sermiş, sömürüye dayalı toplumsal yapının insanlık-dışılığını veya başka bir ifade ile yıkılmaya mahkûm olduğunu

⁵ Jdanov 1946 yılında SBKP Merkez Komitesi sekreteri olarak görüşlerini Jdanov Doktrini veya Jdanovizm olarak formüle etmiş, Sovyet resmî ideolojisine sanatları ile biat etmeyen/hizmet etmeyen sanatçıların karalandığı bir süreç başlatmıştır. Bu politika Stalin’in öldüğü 1953 yılına kadar şiddetle uygulanmış ve sanatın her dalında Sovyet aydınlarını sindirmiştir.

ispatlamaya çalışmıştır (Suchkov, 2009: 203-205). Gorki'nin kahramanları ait oldukları toplumsal sınıfın görüşlerini dile getiren tiplerdir.

Gorki, bir taraftan burjuva toplumun çelişkilerini anlatırken diğer taraftan sınıfsal uyumsuzlukların kaynağını hayatın maddi koşullarında aramıştır (Suchkov, 2009: 208). Onun yapıtlarında kitleler, tarihi yapan en önemli güç olarak sunulur. Gorki'ye göre kitlelerin bilinçlenmesi kültürün yaratılışının başlıca etkenidir. Eserlerinde iyi okumuş veya eğitim görmüş kahramanlar değil, hayatın karmaşık durumlarından sıyrılmayı bilen "entelektüeller" bulunur. Gorki'nin kahramanları hep nerede olduklarını, nereye gittiklerini hesap ederler ve hayat ve toplum üzerine sürekli düşünürler (Suchkov, 2009: 209).

Türk edebiyatında sosyalist propaganda romanlarının başlıca esin kaynağı Gorki olmuştur. Maksim Gorki, sosyalist ideolojinin insan hayatındaki yansımalarını, edebiyatın toplumsal rolünü, roman içerisindeki çatışma unsurlarını kendi içinde tutarlı bir şekilde ilişkilendirmiş ve bu ilişki toplumcu gerçekçilik adı verilen bir ideoloji-edebiyat birlikteliğini doğurmuştur. Toplumcu gerçekçilik akımı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş yankı bulmuştur.

Edebiyatımızın ilk sosyalist romanı, toplumcu gerçekçi manifestodan önce, 1929 yılında kaleme alınmış olan *Çıkrıklar Durunca*'dır. Sadri Ertem'in bu romanı, suni yapısı nedeniyle fazla yaygınlaşmamıştır. Daha sonra 1936 yılında Sabahattin Ali tarafından Gorik'nin formülüne oldukça uygun ve edebî yönü kuvvetli olan bir roman, "çıkar ilişkileri"ni taşra eşrafı çevresinde duyumsatmayı amaçlayan ve buradan bir "devrimci isyan" ve kahramanlık hikâyesi çıkaran *Kuyucaklı Yusuf* yayınlanır.

Toplumcu gerçekçi romana Kuyucaklı Yusuf'tan sonra en önemli katkılardan birini veren Reşat Enis Aygen'in *Toprak Kokusu* romanı Türk romanında tarımsal üretim ortamında sömürü düzenini anlatmak üzere oldukça verimli bir iklim sunmuş ve

İstanbul ile suni köy-kırsal hayatı arasına sıkışan Türk romanına daha sonra pek çok yazar tarafından işlenecek olan Çukurova kırsalını kazandırmıştır. Yaşar Kemal ve Orhan Kemal toplumsal sınıf ayrılığı meselesini, Aygen'in oluşturduğu temel üzerinde Çukurova'nın, ağa-köylü ve eşkiya üçgeninde, ezen-ezilen ve çıkar ilişkilerini göstermesi bakımından etkileyici dekorunu kullanarak işlemişlerdir.⁶

Nâzım Hikmet ve Dino Okulları

Yukarıda da bahsedildiği üzere Türkiye'de Marksist-sosyalist ideolojinin ve Maksim Gorki'nin geliştirdiği toplumcu gerçekçiliğin önde gelen temsilcisi olan Nâzım Hikmet, Gorki'yi "hoca" olarak görmüş;⁷ şiirlerinde ve dünya görüşünde Gorki gibi devrimci romantizmi benimsemiş ve şiirlerinde yer alan sosyalizm propagandasını hislere dayandırmıştır.⁸

Nâzım Hikmet bu anlayışla tarihî-destansı kahramanları yeniden ele almış ve onlardan sosyalist kahramanlar yaratmıştır. Millî değerlerimizin sosyalizmle uyumlu olduğu görüşünü okullaştırarak yaymıştır. Şiiri ideolojisinin yaygınlaştırılmasında kullanmış ve bu amacında oldukça başarılı olmuştur. Eserlerinde

6 Sosyalizm Türk toplumuna uyarlama çalışmalarında bir diğer tarihsel-kültürel öge heterodoks Türkmen toplulukları ile Osmanlı'nın mücadelesi olmuştur. Bu mücadele ezen-ezilen mücadelesi gibi gösterilir ve heterodoks Türkmen toplulukları adaletsizliklere isyan eden taraf olarak sosyalist değerlerle özdeşleştirilir. Bunun ilk örneği yine Çıkrıklar Durunca'da görülür. Bir diğer örnek ise daha sonra Kemal Tahir'in Devlet Ana romanına da kaynaklık edecek olan Nâzım Hikmet'in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'dır. Marksist-sosyalist yaklaşım, bu eserlerde devrimci/sosyalist mücadele ile heterodoks Türkmen geleneği arasında bir özdeşlik kurma çabasıdır. Daha doğrusu Türk sosyalist aydınları, Bolşevik Rusya örneğinde olduğu üzere, kendilerine tarihi ve geleneksel sosyal örüntüler aracılığı ile sanayileşmemiş Türk toplumunda bir kök, bir alan bulma gayreti içerisindeydiler.

7 "Gorki'nin bir hikâyeler kitabı geçti elim. Piraye getirdi. İçinde birkaç tane de hocanın bilmediğim hikâyesi vardı. Gorki harikulade yazıcı ve insan. Bak, bir köy hikâyesi yazmış, köy istihali, manzaraları filan üçüncü planda, fakat köylüler insan olarak birinci planda. Harika bir şey. Sana kitabı yollayacağım. Okuduktan sonra iade et ki yengeye geri göndereyim. Bilirsin ki onun, benim kadar, benden çok sevdiği ve benim de kıskanmadığım insanları ve kitapları vardır, bunların başında Gorki gelir. 'Kemal'e yolla, okusun, bana geri gönder,' dedi." (Hikmet, 1993: 132)

8 "Gorki'nin Ana'sının ikinci cildini bugün bir hamlede kim bilir kaçınıcı defa okudum. Yeryüzünde bundan kötü tercüme olmaz. Fakat cevheri sağlam olan şeyi ne kadar kötü bir kalıba soksan yine kıymetinden bir şey kaybetmiyor. Büyük Gorki'm. Hele bugünlerden Ana'yı okumak insanı saadetten ve umuttan ağlamaklı ediyor. Mübalağasız söylüyorum, hemen hemen her sayfasında ağladım. Yazılmaya değer olan yalnız onun kahramanlarıdır ve o kahramanların çocukları, torunları." (Hikmet, 1993: 140)

ideolojinin, sanatı bozan bir unsur olarak değil aksine onun sesini yücelten bir öge olarak belirlediğini düşünür.⁹ Onunla yürüyen komünist propaganda toplumda karşılığını bulur ve özellikle sanat camiasında büyük ses getirir. Türk insanının düşünce dünyasının kalbinin hâlen şiirde attığını iyi bilen şair, her bir şiirinde sınıf mücadelesinin, özgürlük, eşitlik gibi kavramların işlenebileceği verimli alanlar yaratır. Onun bu çabalarının sonucunda 1940-1960 yılları arasında Türkiye’de sanat, kurucu ideolojinin güdümünden çıkarak toplumcu gerçekçilik rayına oturmuştur.

Söz konusu propaganda faaliyetinde roman önemli bir unsurdur. Romanda çok başarılı olmadığını kendisi söyleyen Nâzım Hikmet, devrimci sosyalist romanı Kemal Tahir ve Orhan Kemal eliyle geliştirmeyi dener. Onun sosyalist bir edebiyat oluşturmak konusunda istek ve azmi Kemal Tahir ve Orhan Kemal üzerinde oldukça etkili olmuş, bu iki yazar dönemlerinin en nitelikli eserlerini vermişlerdir.¹⁰

Nâzım Hikmet ile Kemal Tahir ve Orhan Kemal arasındaki ilişkiyi andırır şekilde Adana’da sürgünde bulunan Abidin ve Arif Dino’nun 1940’lı yıllarda Yaşar Kemal ile tanışmaları da Yaşar Kemal’in sanatçı kişiliğinin oluşmasında ve onun sanat ortamına kazandırılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur (Çiftlikçi, 1993: 36). Abidin, Arif ve Güzin Dino, Fransa’da buldukları yıllarda Yaşar Kemal’in kitaplarının Fransızcaya çevrilmesi ve Avrupa’da yayınlatılması işleriyle bizzat uğraşarak pek çok yönüyle halk hikâyesi anlatıcısı olan bu taşralı edebiyatçıdan uluslararası şöhrete kavuşan bir yazar çıkmasına vesile olmuşlardır (Güzel, tarihsiz).

9 Nâzım Hikmet, Kemal Tahir’e Mapushaneden Mektuplar’da Halide Edip’e şöyle seslenir: "Hey sersem bayan, dedim, ben bir dâhi değilim, fakat iyi bir sanatkânım ve bunu her şeyden önce ideolojime borçluyum. Eğer sizin iyi sanatkârlarınız yoksa ideolojinizin bugün artık iyi sanatkâra muhteva olamayacak kadar tefessüh etmiş olmasından gelir" (Hikmet, 1993: 124-125).

10 "Son cümle ile hülâsa edersek: (Kemal Tahir’e hitap ediyor) Sen bir taraftan Sağırdere’yi yazacaksın, yazmaya mecbursun, ben de bir taraftan 941 Senesinde Türkiye’den İnsan Manzaraları’nı yazacağım, yazmaya mecburum. Diğer taraftan sen de, ben de, Reşit Kemalî de (Orhan Kemal) ve hapishanede şiirle, edebiyatla meşgul ahabplar da günün meseleleri üzerine müessir olabilecek yazılar yazmaya ve bunları okutmaya mecburuz" (Hikmet, 1993: 89).

Abidin Dino, Yaşar Kemal'i 1943 yılında Adana'da, Yaşar Kemal'in daha sonra Türk edebiyatının en büyük romancısı ve kendisinin de "ilk hocası, ustası" olarak tanımladığı Orhan Kemal'le tanıştırmıştır (Y. Kemal, 1970). Bu tarihten itibaren Yaşar Kemal, yazdıklarını Abidin, Arif ve Güzin Dino ile birlikte Orhan Kemal'e de okutmaya başlamış ve onların yönlendirmelerini dikkate almıştır (Çiftlikçi, 1993: 10). Diğer yandan yazar, Paris'te bulunduğu sırada yine Abidin Dino aracılığıyla Nâzım Hikmet'le tanışmış ve onunla da dostluk kurmuştur. *İnce Memed*'i Rusçaya çeviren Nâzım Hikmet, Yaşar Kemal'e gönderdiği övgü dolu mektuplarda ona, Türk edebiyatında kendisinin yapmak istediği şeyi onun yapmış olduğunu yazmış ve tanıştıklarında da Yaşar Kemal'e, bu kadar uzun süre cezaevinde kalmış olmasa belki kendisinin de *İnce Memed* gibi bir eser üretebilmiş olabileceğini söylemiştir (Livaneli, 2019). İki edebiyatçının yakın ilişkisi Nâzım Hikmet'in ölümüne kadar devam etmiştir. Bu açıdan bakıldığında her biri çeşitli vesilelerle birbirini etkilemiş olan bu üç yazar eliyle Türk romanında 1940-1960 yılları arasında Nâzım ve Dino okullarının hâkim olmuş olduğunu söylemek mümkündür.

İkisi de Çukurova'da doğup büyümüş olan Yaşar Kemal ve Orhan Kemal romanlarında iyi bildikleri Çukurova bölgesi insanlarını konu etmiş, onların sorunlarını dile getirmişlerken, Kemal Tahir, romanlarında, cezaevi yıllarının önemli bir kısmını geçirdiği Çorum ve Çankırı yöresi insanlarının hikâyesini anlatmıştır. Bu bakımdan her üç yazar da içinden geldikleri ya da bir arada yaşayarak yakından gözlemlene fırsatı buldukları insanları konu etmişler ve 1950'li yıllarda art arda yazdıkları romanlarında dönemin köy ve kasaba yaşantısının sorunlarını işlemişlerdir. Yaşar Kemal, karakterlerini daha çok Çukurovalı köylüler, aşiret beyleri ve eşrafın içinden seçmiş ve köylünün sorunlarını, köylü-ağa çatışmasını, buralardaki ekonomik sömürüyü ve baskılar neticesinde düzene başkaldıran çaresiz köylüleri anlatmıştır. Orhan Kemal ise karakterlerini aynı yörenin fabrika işçileri ve ırgatları arasından seçmiş ve tarlalarda ağır şartlar altında

çalıştırılan ırgatların, fabrikalardaki işçilerin, köyden kente göç eden insanların hikâyelerini anlatmıştır. Diğer taraftan Kemal Tahir, İç Anadolu insanından gözlemledikleriyle ahlâkî çöküntünün toplum yapısında meydana getirdiği değişiklikleri ele almış, ağalık ve eşkıyalık sorunlarının tarihsel köklerini araştırarak köy sorunlarını yansıtmaya çalışmıştır (Mutluay, 1973: 396).

Çukurova Havzasında Çıkar Grupları ve Ezen - Ezilen İlişkisi: İnce Memed

1940'lı ve 1950'li yıllarda İç Anadolu ve özellikle Güneydoğu Anadolu'nun İran ve Irak'a komşu gelişme bakımından diğer köylerden geri kalmış bölgeleri, kapitalist sistemin unsurlarının belirginleşmeye başladığı Çukurova tarım bölgesinin ekonomisine ucuz iş gücü oluşturuyor; toprak sahibi ağalar ile topraksız köylülerin arasında sınıfsal farklar oluşuyor ve Anadolu'nun en bereketli toprakları toplumsal çelişkileri, işçilerin kötü çalışma ve yaşama şartlarını göstermek isteyen komünist yazarların ilgisini çekiyordu (Tatarlı vd. 1969: 110).

Yaşar Kemal'in 1953 yılında tefrika edilen *İnce Memed* romanında 1930'lu yılların Çukurova'sında köylünün yaşadığı yoksulluk, gördüğü zulüm, ağa ve beyler ile bürokrasi arasındaki çıkar ilişkilerinedayalı ittifakınıyolaçtığı haksızlıklar konu edilmiş, bunun bir köylüyü bir devrimciye nasıl dönüştürdüğü gösterilmiştir. 1925-1933 yılları arasında Toros dağlarında dolaşan yüz elliden fazla eşkiyadan biri olarak belirtilen İnce Memed'in şahsında, Cumhuriyet döneminde yapılan bazı siyasal, sosyal ve kültürel ıslahlatlara rağmen durumlarında esaslı bir iyileşme olmayıp eşraf ve ağalar tarafından sömürülmekte ve onlarla işbirliği yapan bürokrasi tarafından ezilmekte olan köylülerin uyanış ve direnişleri canlandırılmıştır (Tatarlı vd. 1969: 165). Memed'in kişisel bir haksızlığın neticesinde eşkiya olarak köylülerinin ağası ile başlayan mücadelesi zaman içerisinde toprak reformuna,

köylüye toprak dağıtılmasına, ağalığın kaldırılmasına, köylünün sömürülmesinin sona ermesine yönelik hem ağalar ve eşrafa hem de onlarla işbirliği yapan bürokrasiye karşı bir mücadeleye dönüşmüştür.

İnce Memed'de sınıf mücadelesi ve sömürü eleştirisi ağa – köylü çatışması ile verilir. Abdi Ağa köyündeki herkesin, kendi köylerindeki ve Dikenlidüzü'nü oluşturan diğer dört köydeki her şeyin sahibidir. Memed, ilk kez kasabadaki hayatı gördükten sonra kendisini ve diğer köylüleri insan saymaya ve kendilerinin Abdi Ağa'dan bir farkları olmadığını düşünmeye başlar. Toplumsal eşitsizliği fark etmesiyle karakter hızlı bir dönüşüm sürecine girer.

Romanın bir diğer siyasi meselesi adalet sistemidir. Adalet sisteminin güç odaklarının yönlendirmesinde olduğu, ezilenlerin eşitliksiz bir adalet ortamında buldukları savunulur: Memed'i cezalandırmak isteyen Abdi Ağa onun annesini öldürür. Köylüye yalancı şahitlik yaptırıp mahkeme heyetini de ziyafet ve rüşvetlerle etkileyip kendi yanına çekerek Memed'in sevgilisi Hatçe'yi hapse attırır. Adalet sistemi güçlünün yanındadır ve ağanın zulmüne karşı gelemmez.

Yaşar Kemal'in romantik ideal kahramanı Memed adaleti kendisi sağlar ve ağayı öldürür. Mülkiyet sistemini de eleştiren kahraman ağanın malını köylüye dağıtır. Ancak Memed, köy mülkiyetinin ve köleliği andıran düzenin kaldırılmasından bahsediyorsa da henüz "sosyalist ideolojiden" yoksundur ve memleketin politik, ekonomik ve sosyal sistemine bağlı olan bu durumun değişmesinin nasıl mümkün olabileceğini bilmemektedir (Tatarlı vd. 1969: 176).

Nitekim sonraki yıllarda *İnce Memed*'in ikinci cildini yazan Yaşar Kemal, Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmesinin ardından yerine gelen Kel Hamza'nın eskisinden daha haksız, daha kötü bir düzen kurduğunu belirterek bir ağanın ortadan kaldırılmasının yerleşmiş düzeni değiştirmeye yetmeyeceğini ve köklü bir değişim yapılmasının gerekliliğini vurgulayacaktır. Mülkiyet sisteminde

köklü bir değişiklik olabilmesi için, Kel Hamza'nın gelmesinin ardından "ağasız köy olmayacağı, ağalarının yokluğunda başsız, beyinsiz kaldıkları için birbirlerine düşmüş oldukları" yorumunu yapan köylülerin de sosyalist ideoloji hakkında bilinçlenmesi gerekmektedir (Y. Kemal, 2019a: 290).

Cumhuriyet'in ilânının ardından yeni yönetim, önce Toprak Reformu, daha sonra ise Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi girişimlerle (İnce, 2006: 63-64) ağaların ellerinde toplanan toprağın, topraksız çiftçiye dağıtılması için kararlar almıştır. Ancak bölgenin ve dönemin koşulları nedeniyle sistem işlememiş, süreç ağaların daha çok toprağa sahip olması ile neticelenmiştir.

Romanda bu durum toprak elde etmeye çalışan ve bu çabasında öteki ağa ve beyler ile bürokratlardan destek alan bir burjuva-feodal bey örneği olarak verilen Ali Safa Bey'in hikâyesiyle aktarılır. Ali Safa Bey köylüden topraklarını almak için kimi zaman onları birbirine düşürür (Y. Kemal, 2019b: 293), kimi zamansa eşkiyalarla anlaşır ve köylülerin üzerine salar. Topraksız kalan köylüler, eskiden kendilerinin olan topraklarda ırgat olmaya mecbur olurlar.

İnce Memed, Hobsbawm'ın tanımıyla "toplumların tabakalaştıkları ya da sınıf çatışmasının var olduğu daha büyük ekonomiler içinde eridikleri durumlarda bir toplumsal başkaldırma ve protesto olayı olarak ortaya çıkaran" sosyal eşkiya tipinin örneğidir (Hobsbawm, 1995: 13, 25).

Romanla Sosyalist Ajilasyon: Bereketli Topraklar Üzerinde

Topraksız köylülerin sorunları 1940'lı yılların sonlarından itibaren Türk tarımında makineleşmenin artmasıyla birlikte değişim geçirmiş ve geçimini tarım işçiliği ile sağlayan bu köylüler kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bu konuyu ele almış olan Orhan Kemal, 1954 yılında yayımlanan *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanında bu şekilde göç ettikleri Çukurova'da sefalet içinde

ve insanî olmayan koşullarda çalışanların dünyasını anlatmış, işçinin sömürülmesi sorununu duyumsatmaya çalışmıştır (Moran, 2001: 53). Romanın ana meselelerinden biri de kapitalist düzenin getirdiği “yabancılaşma” olarak belirir (Narlı, 2002: 215-216). Kendisi de Adana’da çırçır fabrikasında işçi olarak çalışmış ve yoksulluğu yaşamış olan Orhan Kemal’in, *Bereketli Topraklar Üzerinde*’yi gerçek olaylardan yola çıkarak yazdığı anlaşılmaktadır.

Köylerinden ayrılarak çalışmak için şehre gelen üç arkadaşın, yabancı oldukları bu hayat koşullarında hayatta kalma mücadelelerini hikâyeleştiren romanda mülk sahiplerinin yararına çalışırken bir makineden farksız hâle gelen insanın hikâyesi anlatılır. Bir fabrikanın ağır koşullarında insan yaşamının değersizliği, kırsal hayatta hâlen devam eden dostluk, arkadaşlık, dayanışma gibi değerlerin yok oluşu, patronların daha fazla kâr elde etmesi uğruna işçi sağlığı ve güvenliğinin hiçe sayılışı, uzun çalışma saatleri, işyerindeki adaletsizlik gözler önüne serilir.

Romanda anlatılan olaylarla çeşitli kereler insan canının kıymetsizliği vurgulanır. İşçi ölümlerini araştırmaya gelen jandarma müesses nizamı temsil eder ve ağanın yanındadır. Ustabaşı karakteriyle başlayan sorgulama ve direniş jandarmanın tutumu karşısında etkisiz kalır ve bu da ırgatların, haklarını aramak için seslerini yükseltmek yerine bir kez daha sinmelerine yol açar. Sistem simgesel anlatımlarla yoksulluk ve çaresizlik vurgusuyla eleştirilir (Moran, 2001: 65).

Çukurova’ya her yıl birçok yerden işçinin geldiğini ve işçinin bol bulunmasından dolayı çok ucuza çalıştırılabildiğini vurgulayan Orhan Kemal, sürekli kanaate alıştırmış olan bu insanlara hiç kimsenin acımadığından bahsetmektedir. İşçilerin durumlarının düzeltilmesini istemeleri konusunda ırgatbaşının söylediği, “bunun hep böyle gelmiş olduğu, ırgatlara yüz vermeye gelmeyeceği, çünkü bunlara bugün etli pilav verilmeye başlansa yarın baklava börek istemeye başlayacakları ve yeni âdet getirmeye gerek olmadığı” şeklindeki yorumuna ustanın verdiği, “bunun hep böyle geldiği doğru olsa da böyle gideceğinin

şüpheli olduğu” şeklindeki cevabı, Marksizmin devrimci niteliğini vurgulamaktadır (O. Kemal, 2018: 245). Usta ayrıca, ırgatbaşının, kendilerinin ağanın kölesi oldukları şeklindeki yorumuna karşı çıkarak, kendisinin kimsenin kölesi olmayıp “emekçi” olduğunu söylemesi de bu bağlamda önemlidir (O. Kemal, 2018: 245).

İnce Memed'de olduğu gibi bu romanda da korkunun ve umutsuzluğun, işçi ve köylülerin zulme başkaldırmalarının, haklarını korumaya çalışmalarının önünde engel oluşturduğu görülmektedir. Bozuk düzenin devamı baskı ve korkuyla sağlanmaktadır. Bazı ırgatlar, jandarmadan ve işlerini kaybetmekten korktukları için karavana devirme eylemine karışmaktan kaçınmakta ve protesto etmekle bir değişiklik yaratabileceklerine inanmadıkları için ucu kendilerine dokunmadığı sürece hiçbir şeye müdahale etmemeye karar vermektedirler. Öte yandan içinde buldukları koşulların farklı olmasını hayal eden bu insanların, işlerinin bitiminde sıcak bir banyo yapmak, rahat bir yatakta uyumak gibi en insanî hayallerinin bile gerçekleşmekten uzak olduğu mesajı verilmektedir. Yeni gelen ustanın, geçim derdi olmamış olsa kendi zevklerini hayata geçirebilmeyi, örneğin bir piyanoya sahip olabilmeyi dilemesi, birincil ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan bu insanların, karınlarını doyurmanın dışında bir şeyler dilemeye, kendilerini geliştirmeye hiçbir zaman imkânları olmayacak şekilde yaşamaya mahkûm olduklarını ortaya koymaktadır. Yaşamı boyunca geçim sıkıntısı çekmiş olan Orhan Kemal, bu en insanca hayalleri çarpıcı biçimde yansıtmıştır.

İnce Memed'de, Memed'in başarıları ezilen bütün köylüleri kapsamakta ve derin değişimleri getirmektedirken *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de köyüne dönmeyi başaran tek karakter olan Yusuf'un şehirdeki mücadelesinden galip çıkması bireysel bir başarıyı yansıtmakta ve Yusuf başarılı olabilmek için birçok aşağılanmaya hoşgörü göstermek zorunda kaldığı gibi, Memed'in aksine toplumsal bir uyanışı sağlamak gibi bir uğraş içinde de bulunmamaktadır (Moran, 2001: 116). Yine *İnce Memed*'de daha

ümit vaat eden bir gelecek görebilmek mümkün iken *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de kapitalizmin karşısındaki mücadelede galip gelebilmenin zorluğu vurgulanır.

Siyasî Ahlâk Meselesi: Rahmet Yolları Kesti

Kapitalizmin gücü karşısında köylünün durumu ve toprak reformu meselesi, Kemal Tahir'in 1957 yılında yayımlanan *Rahmet Yolları Kesti* adlı romanında da ele alınmış, ancak bu kez toplumun ve devletin konumunun değişimi, Cumhuriyet öncesi dönemle kıyaslanarak değerlendirilmiştir. Bu yıllarda *İnce Memed* romanında yansıtılan, "halkın uğradığı haksızlıklara karşı çıkan ve halka toprak dağıtan erdem sahibi eşkıya" tanımlamasının çok tartışılmış olmasından dolayı Kemal Tahir romanında, *İnce Memed*'in tam tersi özelliklere sahip bir eşkıya tasviri yapmıştır. Ona göre, devlet otoritesinin savaş veya isyan gibi gerekçelerle zayıflamış olduğu dönemlerde ortaya çıkan eşkıyalık, basit bir hırsızlıktan başka bir şey olmayıp eşkıyalar, halkın çıkarlarını değil, yalnızca kendi bireysel çıkarlarını gözetirler. Devlet otoritesinin zayıflaması da hastalık gibi geçici bir durum olup bu otorite yeniden tesis edildiğinde eşkıyalar devletin karşısında yenilmeye mahkûmdurlar (Tahir, 2011: 22). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Millî Mücadele yıllarında yaygın olan eşkıyalığın, devletin güçlü olduğu Cumhuriyet döneminde artık halkın desteğini sağlayabilme ihtimali bulunmamaktadır. Kemal Tahir, romanını *İnce Memed*'e karşılık vermek için değil, yarı aydınlar arasında *İnce Memed*'in etkisiyle ortaya çıkan yanlış anlaşılmayı düzeltmek (Coşkun, 2006: 500) ve "Cumhurbaşkanı dahi toprak reformunun ne demek olduğunu bilmezken *İnce Memed*'in bunu bilmesinin ve tek başına toprak reformu yapmasının inanılacak bir şey olmadığını vurgulamak" için yazdığını belirtmiştir (Coşkun, 2006: 166).

Romanda, bir zamanlar eşkıyalıkta nam yapmış olan Uzun İskender'in, eşkıyalık günlerinden iki arkadaşı ile birlikte

kendisine ikinci eş olarak almak istediği Muhtar Arif Ağa'nın çocuk yaştaki kızını kaçırmak üzere bir baskın ve soygun planını uygulaması ve yakalanmasının etrafında, hiçbir erdemli gerekçeye dayanmayan bir eşkıyalık örneği ortaya koyulmuştur. Geçmişteki korku uyandırdığı günlere dair hikâyelere tutunan bu eski eşkıya sarhoşluk ve sefalet içinde yaşamakta ve arkadaşlarının da kendisinden farklı olmadıkları vurgulanarak eşkıyalığın bir kazanç getirmediği gösterilmektedir. Erdem sahibi olmayan bu eşkıyaların kolaylıkla manipüle edilebildikleri ve ekonomik gücü elinde tutan eşrafla, yerel siyasî gücü elinde bulunduran siyasilerle ve dinî gücü elinde bulunduran din adamlarının çıkar gruplarında yer aldıkları vurgulanmaktadır.

Kemal Tahir, romanında eşkıyalığın hayranlık duyulmak bir yana dursun, "hiçbir zaman makbul olmayan bir zanaat" olduğunu ortaya koymaya çalışmış ve "ahlaki düzeni sağlam olmayan bir toplumun soyguncularına hayranlık duymaya başlayacağı" ifadesine yer vererek, Yaşar Kemal'in aksine ekonomik gerekçelerin değil, toplumsal bozuklukların eşkıyaların birer kahraman olarak görülmesine sebep olduğunun altını çizmiştir (Sığın, 2016: 672).

İnce Memed'de, halkın desteğini alan, halkı değil, yalnızca zalim ağa ve beyleri öldüren ve halkın yardımıyla her zaman kurtulmayı başararak efsaneleşen eşkıya örneğinin aksine, *Rahmet Yolları Kesti*'de eşkıyalar bencil çıkarlarla hareket ettiklerinden halkın desteğini almak bir yana, onların yardımlarıyla yakalanır, dövülür ve hiç kimsede bir korku ya da saygı uyandırmazlar. Öyle ki yağın şiddetli yağmur, eşkıyalığın güçlü olduğu dönemlerde eşkıyanın işini kolaylaştıracakken artık köylünün işbirliği sayesinde bu bile eşkıyaların derdest edilmesi önünde bir engel oluşturmaz hâle gelmiştir. Kemal Tahir'e göre, eşkıyalığın sürmesini sağlayan temel unsur korku olup bu unsur ortadan kalktığında artık eşkıyalığın yaşama imkânı ortadan kalkmaktadır. Korku unsuru *İnce Memed*'de köydeki ağalık sisteminin, *Bereketli Topraklar*

Üzerinde'de ırgatlar üzerindeki sömürünün devamını sağlayan ortaklığı oluşturmaktadır.

Yaşar Kemal, *İnce Memed*'in sonunu, Memed'in atıyla dağlara çekildiği ve kendisinden bir daha haber alınmadığı ifadesiyle bitirerek yok olmayan ve her haksızlıkta yeniden köylüye yardıma gelen bu erdemli eşkıyalığın temsil ettiği mücadelenin süregideceğine olan inancını yansıtmıştır. Yine, toprakları köylülere dağıtan *İnce Memed*'in aksine Uzun İskender ve çetesinin, Dede Kasım'ı soyarken nasıl açgözlü ve zalim davrandıklarına, kaçmalarını zorlaştırdığı hâlde buradan çaldıklarını bırakmaya yanaşmadıklarına ve sahip olacakları bu servetle çalışmadan nasıl yaşayacaklarını hayal ettiklerine vurgu yapılmıştır. Nitekim romanda, "eşkıyanın fukaraya yüz güldürecek kadar mal verdiğinin hiç görülmediği" yorumuna yer verilmiştir (Tahir, 2011: 31-32). Bu yönüyle Kemal Tahir romanda çıkar ilişkilerinin bir sonucu olan eşkıyalığın arka planında yer alan siyasî ahlâk sorununu ön plana çıkarmış ve Yaşar Kemal'in aksine "köylüde devrimci bir öz arama" çabası sergilememiştir (Türkeş, 2016: 20).

Batı'nın geçirdiği toplumsal ve yapısal gelişmelerin Doğu toplumlarında farklı olup Batılı üretim biçimleri ve sınıf yapılarının Doğu'da görülmemesinin sınıflaşma ve sınıf mücadelesini Batı'dakinden farklılaştırdığını düşünen Kemal Tahir, bu nedenle Doğu'daki ağalık sistemini ve devlet ve mülkiyet ilişkilerini Batı'dakilerle kıyaslamayı doğru bulmamıştır (Türkeş, 2016: 20). Ona göre İnce Memed'de yapıldığı gibi sosyalist dünya görüşünü benimsetmek için, eşkıyalık gibi hiçbir ahlâkî dayanağı olamayacak bir kavramın yüceltilmesi yanlıştır. Eşkıyalık meselesindeki görüş ayrılığı Kemal Tahir'i "toplumcu gerçekçi" edebiyat çizgisinden uzaklaştırarak daha sonra yerli bir doktrin arayışına kadar götürecektir (Fedai, 2010: 317).

Sonuç

1940'lı ve 1950'li yıllarda, diğer sanayileşmemiş ülkelerde olduğu gibi işçi sınıfının sayıca etkin olmadığı Türkiye'de de komünist propagandanın nasıl yapılacağı toplumcu gerçekçi yazarların ortak sorunuymdu.

Türk toplumcu gerçekçileri de, Nâzım Hikmet'in mektuplarında görüldüğü üzere esasen fikirlerini dile getirmek için yazmaktalardı. Hatta sadece fikirlerini dile getirmiyor, geniş kitleleri ikna etmek ve harekete geçirmek için etkili olabilecek her türlü unsuru da kullanıyorlardı.

Bu çalışmada ele alınan *İnce Memed* ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanların gerek konuları gerekse motifleri kendilerinden önceki toplumcu gerçekçi romanda görülmüştür. *Rahmet Yolları Kesti* ise yine toplumcu gerçekçi fikirlerin tartışıldığı tezli siyasî romanların devamı niteliğinde özelliklere sahiptir.

Marksist literatürde geçen tanımıyla kapitalizm öncesi tarım toplumu olan Osmanlı toplumunda bir sınıf çatışması bulunmamaktadır. Bu nedenle gücünü ezilen toplulukları hareketlendirmesinden alan bu söylem için Türkiye'de ağa veya bey ile köylü çatışması başlıca konu olarak belirir. Geleneksel toplumlar tarafından yadırganan bu söylemin toplum tarafından daha rahat kabullenilmesi için ezen ezilen ilişkisi halk edebiyatı unsurları veya tarihsel şahsiyetlerle desteklenir.

Komünist propagandaya hizmet etmek üzere yazılmış olan *Kuyucaklı Yusuf* ve *Çıkrıklar Durunca* bu arayışların birer sonucudur. Kuyucaklı Yusuf, Türk halk kültürüne, Köroğlu-Dadaloğlu geleneğine dayanır. Bey zulmüne karşı direnen Köroğlu, Kuyucaklı Yusuf ve İnce Memed'in prototipidir. Bu iki eser Köroğlu destanında görülen at, ulaşılamayan-kaybedilen sevgili ve zalim derebeyi motifleri ile benzerlik arz eder. *Çıkrıklar Durunca*'da bir Türkmen-Alevi isyanı, komünist söylemin önemli kavramlarından olan isyanla ve devrimle benzeştirilerek Osmanlı otoritesi karşısında yüceltilir.

Türk siyasi hayatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Nâzım Hikmet 1940'lı yıllarda etkisini giderek daha güçlü bir şekilde hissettiren sosyalizmin Asya kültüründe var olan bir değer olduğunu düşünmektedir ve bu düşünce üzerine daha sonra Devlet Ana romanının atmosferini belirleyecek olan Şeyh Bedrettin Destanı'nda, on dördüncü yüzyılda yaşamış bir mutasavvıf ve mütefekkeri sosyalist düşüncenin kaynağı ilân etmiştir. Hikmet'e göre Osmanlı'ya karşı ayaklanan Şeyh Bedrettin'in düşünce dünyasında mülkiyet yoktur, paylaşımcılık esastır. Bu manzumede ayaklanmanın bastırılışı tam anlamıyla devrimci romantizm penceresinden anlatılmıştır.¹¹ Nâzım Hikmet bu şiirde Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'i birer devrim şehidi olarak sunar. *Şeyh Bedrettin Destanı* (1936) ayaklanmaya övgü bakımından *Kuyucaklı Yusuf* (1937) ve *İnce Memed*'in (1954) habercisi olmuştur.

1950'lerde modern Türkiye nüfusunun büyük bir kısmı köylerde yaşamaktaydı ve inkılapların özümsetilmesinin köylünün bilinçlendirilmesiyle mümkün olduğu düşünülüyordu. Köylünün bilinçlenmesi ve özgürleşmesi için de ağa/bey baskısından kurtarılması gerekiyordu. Bu doğrultuda iktisadi alanda toprak reformunun gerçekleştirilmesi için adımlar atılmış, eğitim ve sanat, kültür alanlarında köy enstitüleri kurulmuştur. Ancak bu girişimlere köylü ters tepki vermiş; köylüyü bilinçli bir sınıf hâline getirme ütopyası, sonraki on yılda ağa ve beylerin önderliğinde kurulan Demokrat Parti'nin güçlenmesi sonucunu doğurmuş ve çok partili hayatta iktidar el değiştirmiştir.

Bu gelişmeler yaşanırken politik arenada varlık gösteremeyen sosyalist siyaset, siyasi kavramları romanda tartışma geleneğini sürdürmüş ve propaganda faaliyetlerini ana meselesi geniş kitlelerin toplumsal sınıf farklılıklarını ve halkın çıkar grupları tarafından sömürülmesini göstermek olan üç önemli yazar ile sürdürmüştür. Yazının başında değindiğimiz üzere Gorki

¹¹ Anadolu'da yaşayan halkların birlikte hareket etmeleri vurgulanmıştır. Bedrettin'in yanında Rumlar ve Yahudiler de vardır.

tarafından formüle edilmiş edebiyat anlayışı ile sosyalist söylem doğrudan davaya hizmet eden eserler üretilmesini öngörüyordu. 1950'li yıllarda yazılan bu üç romanda işlenmiş olan konu ve temalara bakıldığında bu altyapıyı görmek mümkündür.

Romantik devrimci bakış açısının hâkim olduğu *İnce Memed*'de savunulan siyasi tez, halkın, ağanın merkezde olduğu bir çıkar grubu tarafından sömürülmekte olduğu ve bu düzenin değiştirilmesi için harekete geçilmesi gerektiğidir. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de sömürünün gösterildiği dekor değişir. Yine köylü-işçi, üretim ortamında sömürülmektedir. Bu durum insanlık onuruna aykırıdır ve bu sömürü düzeni değişmelidir. Romanda Marksist propaganda ve ajitasyon, yoksulluk ve çaresizlik vurgusuyla verilir. *Rahmet Yolları Kesti*'de içeriden bir eleştiri gelir: Sosyalist dünya görüşünü yaymak için dahi olsa gerçekliği zedelemek yanlıştır. Ahlâk dışı işler yapan eşkıyalık müessesesi hangi amaçla olursa olsun yüceltilemez. Romanda Marksist şema eşkıyalık müessesesini tamamen çıkar grubu içine alacak şekilde yeniden çizilir.

Nâzım Hikmet tarafından hapisanede birebir eğitilen Orhan Kemal ile Adana'ya sürgüne gönderilen Abidin ve Arif Dino tarafından yetiştirilen Yaşar Kemal'in eserleri Gorki'nin verdiği şemayla uyumludur. Ancak yine Nâzım Hikmet okulunda Orhan Kemal'e göre daha bağımsız yetişmiş olan Kemal Tahir, romanını devrimci romantizm anlayışı ve sosyalist ajitasyon çabalarına tamamen teslim etmez.

Siyasi görüşlerinin temeline ahlâkî değerleri yerleştiren Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti* ile Osmanlı'nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görülen düzenli ordu ile eşkıyanın çatışmasından romantik bir kahraman çıkarılmasına itiraz eder. Romanında siyasi kavramları açar, tartışır, insan üzerindeki etkilerini göstermeye çalışır; okuyucuyu uyarır ve siyasi kavramlar hakkında düşünmeye sevk eder.

Her ne kadar öncelikli amaçları ideolojilerini yaymak, halkı bilinçlendirmek ve harekete geçirmek veya siyasi kavramları tartışmak olsa da bu üç romanda siyasi içeriğin kaliteyi düşüren bir unsur olduğu söylenemez. Aksine Nâzım Hikmet'in Halide Edip'e cevabında vurguladığı üzere, ideolojileri, romanlarında dramatik öğeleri ve estetik unsurları ustaca kullanan, nispeten çatışma ve zıtlıkları dile getiren bu yazarların eserlerine güç katmıştır.

Türkiye'de toplumcu gerçekçi sanatın gelişiminin bu denli köklü olmasında bu üç romancının katkısı büyüktür. Komünist propagandanın bir parçası olarak da olsa bu romanlar gerek Sovyet Rusya ve onun güdümünde olan Doğu bloğu ülkeleri gerekse tüm dünyada kapitalist devletlerde oluşan Marksist-sosyalist çevrelerde ünlenmiş ve Türk romanının ilk uluslararası ün kazanmış örneklerini oluşturmuşlardır.

Kaynakça

Aysal, Necdet (2005). "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 35-36 (Mayıs-Kasım): 267-282.

Coşkun, Sezai (2006). *Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Çiftlikçi, Ramazan (1993). *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fedai, Özlem (2010). "Kemal Tahir ve Türk Romanı", *Kemal Tahir 100 Yaşında*. Ertan Eğribel; M. Fatih Andı (Ed.). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Gençkaya, Ömer Faruk (2008). *Eğitimin Başkenti Ankara*. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).

Hikmet, Nâzım (1993). *Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar*. İstanbul: Adam.

Hobsbawm, Eric J. (1995). *Sosyal İsyancılar*. İstanbul: Sarmal.

İnce, Erdal (2006). "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 13 (Güz): 59-78.

Kemal, Orhan (2018). *Bereketli Topraklar Üzerinde*. İstanbul: Cem.

Kemal, Yaşar (2019a). *İnce Memed 2*. İstanbul: Yapı Kredi.

Kemal, Yaşar (2019b). *İnce Memed 1*. İstanbul: Yapı Kredi.

Kemal, Yaşar (9 Haziran 1970). "Yaşar Kemal, Orhan Kemal'i anlatıyor", *Yeni Gazete*.

Moran, Berna (2001). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2: Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a*. İstanbul: İletişim.

Mumcu, Uğur (2018). *40'ların Cadı Kazanı*. Ankara: Uğur Mumcu Vakfı.

Mutluay, Rauf (1973). *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)*. İstanbul: Gerçek.

Narlı, Mehmet (2002). *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Pedler, Anne (1927). "Going to the People. The Russian Narodniki in 1874-5", *The Slavonic Review*. 16 (6): 130-141.

Sığın, Aykut (2016). "Kemal Tahir'in 'Rahmet Yolları Kesti' Adlı Romanında Toplumsal Gerçeklik Yansımaları", *Akademik Bakış Dergisi*. 54 (Mart-Nisan): 670-680.

Suchkov, Boris (2009). *Gerçekliğin Tarihi*. İstanbul: Doruk.

Tahir, Kemal (2011). *Rahmet Yolları Kesti*. İstanbul: İthaki.

Tatarlı, İbrahim ve Rıza Mollof (1969). *Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Marksist Açından Türk Romanı*. İstanbul: Habora.

Türkeş, Ömer (2016). "Tarih ve Toplum Tezleriyle Romanlar Yazmak", *Notos Öykü* 57: *Kemal Tahir*. (Nisan-Mayıs): 20-23.

Tüzer, İbrahim ve Muhammed Hüküm (2017). "Türk Romanının Kanonu Karşısında Kemal Tahir", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 6(1): 256-276.

M. Şehmus Güzel (tarihsiz). "Yaşar Kemal, Çünkü 'Dino Okulu'ndan", İnsanokur, <https://www.insanokur.org/yasar-kemal-cunku-dino-okulu-ndan-m-sehmus-guzel/> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

Livaneli, Zülfü (2019). "Zülfü Livaneli'nin Yaşar Kemal ile anılarını anlattığı Görkemli Hatıralar Programı". Halk TV. 18 Kasım 2019. https://www.youtube.com/watch?v=DsgdC-s_2GU (Erişim Tarihi: 29.07.2019).